

TÜRKİYE’DE CEVİZİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Seyit Mehmet ŞEN¹

ÖZET

Cevizin anavatanları arasında yer alan ülkemizde binlerce yıldır tohumdan çoğaltılmış çöğür ağaçlarıyla ceviz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu yetiştiriciliğin doğal sonucu olarak ülkemiz ceviz ağaçlarının büyük çoğunluğu birbirinden çok farklı özellikte meyve vermekteler. Bu da pazarlamada büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Dr. Ölez’in Marmara Bölgesinde yaptığı seleksiyon çalışmasıyla başlayan ve ülkemizin değişik yörelerinde yapılan seleksiyon çalışmalarıyla devam eden süreçte zengin genetik kaynaklarımızın içinden çok iyi meyve özelliğine sahip tipler seçilmiş; bunlardan bazıları çeşit olarak tescil edilmişler, seçilmiş diğer tiplerimiz ise tescil edilme sırasını beklemekteler. Düne göre ceviz yetiştiriciliği konusunda çok önemli ölçüde bilgi üretmiş bulunuyoruz. Bu bilgilerin üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında akademisyenlerimizle araştırmacılarımızın payları büyüktür. Nitekim akademisyenlerimizin ve araştırmacılarımızın bu çalışmaları sonucu ortaya gözardı edilemeyecek ölçüde bir bilgi kaynağı çıkmış bulunmaktadır.

SUMMARY

THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF WALNUT IN TURKEY (Invited Paper)

Turkey is among origin centers of walnut (*Juglans regia* L.). Since walnuts are grown as seedling trees since ancient times in Turkey, walnut trees produce fruits, characteristics of which are different from each other. Therefore, we face a great problem for walnut marketing. So far, selection studies started by especially Dr. Ölez in the Marmara region have been extended to different regions and places of Turkey. And thus many promising genotypes have been selected from our rich walnut genetic resources, and released as standard cultivars. In addition, many promising genotypes also look forward to cultivar registration. On the other hand, we also produced more knowledge on walnut culture. Our researchers undoubtedly have a great share in producing this knowledge today.

GİRİŞ

Ülkemiz, coğrafi konumu nedeniyle Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü gibidir. Dolayısıyla,

insanlık tarihi boyunca doğu ile batı, kuzey ile güney arasındaki ticaret, göç ve savaş gibi sebeplere bağlı bütün kitlesel hareketler yollarını ülkemiz üzerinden geçirmişler; değişik nedenli bu kitlesel hareketler sı-

¹Prof. Dr., Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü VAN

rasında ülkemizden geçen insanlar ise yanlarında getirip tükettikleri her türden meyvenin tohumunu burada bırakmışlardır. Bu tohumlar, üç tarafı denizlerle çevrili ve çok engebeli bir arazi yapısına sahip olan ülkemizin değişik yörelerinde oluşan kendilerine uygun ana iklim, ya da mikro iklim karakterini bularak ekonomik anlamda yetiştirme imkanına kavuşmuşlardır. Bunun doğal sonucu olarak, ülkemiz yeryüzünde hiçbir ülkeye nasip olmayacak şekilde meyve tür ve çeşit zenginliğine sahip olmuştur. Ülkemiz bu haliyle tam anlamıyla bir meyvecilik cennetidir. Bu cennetin en güzel ve en önemli meyvelerinden birisi de hiç şüphesiz cevizdir.

Fosiller, cevizin insanlığın yaratılışından önce var olduğunu göstermektedir. Bu arada, cevizin eski çağlardan beri çok önemli bir gıda maddesi olarak bilindiği, Hz. Süleyman zamanında meyvesinden yararlanmak amacıyla yaygın olarak yetiştiriciliğinin yapıldığı kaydedilmektedir. Teaftratus (İ.Ö. 375-287) cevizin Mekadonya dağlarında yetiştiğini; Çinli yazarlar ise İ.Ö. 150-140 yıllarında cevizin Tibetten ülkelerine getirildiğini kaydetmektedirler. Pliny(İ.S. 23-79) "Tabiat Tarihi" adındaki eserinde dokuz ceviz çeşidinin varlığından bahsetmekte ve cevizin İ.Ö.750-500 yılları arasında İran'dan Yunanistan'a götürüldüğünü bildirmektedir. Daha sonraları Yunanistan'dan Roma'ya geçen ceviz, orada Jovis Glans(Jupiterin meyvesi) olarak isimlendirilmiştir ki, günümüzde cevizin bilimsel adı olarak kullandığımız Juglans, Jovis Glans'dan türetilmiştir. İler ki yıllarda ceviz yer küresi üzerindeki uzun ve yorucu yolculuğuna devam etmiş, Fransa, İspanya, Portekiz, Almanya üzerinden 1562 de İngiltere'ye götürülmüş, oradan da yaklaşık yüzyıl sonra, 17.Yüzyılın sonlarında ilk göçmenlerle Kuzey Amerika'ya ulaşmıştır. Anlaşılacağı gibi, günümüz ceviz yetiştiriciliğinde ve ticaretinde çok önemli bir yere sahip olan Amerika'nın cevizle tanışması işte bu kadar yenidir.

CEVİZİN DÜNÜ (1971 ÖNCESİ)

Yeryüzünde yaratılmış herşeyin bir başlangıcı, ya da bir doğumu, bir "miladı" vardır. Konuya bu açıdan yaklaşacak olursak, insanımız tarafından binlerce yıldır ekonomik olarak yetiştiriciliği yapılan ceviz, Prof. Dr. Sabahattin Özbek'in yönetiminde Dr. Hayati Ölez'in Marmara bölgesinde yürüttüğü ve sonuçlandırdığı doktora çalışması ile ülkemizde adeta yeniden doğmuştur. Öyle ki, o çalışmaya kadar ceviz devletin gündeminde olmadığı gibi, üniversitelerimizin ve ta-

rımsal araştırma kuruluşlarımızın da gündeminde yoktur. Cumhuriyetimizin onuncu yılından sonra, çok ileri bir adım olarak fındık, çay, Antepfıstığı, kaysı, incir, zeytin, üzüm ve turuncgiller gibi kimi önemli meyve türlerimiz için araştırma enstitüleri kurulurken; Anadolumuzda binlerce yıldır var olan ceviz tamamen göz ardı edilmiş ve akla bile getirilmemiştir. Oysa ülkemizin her yanında, yöresinde cevizle/kozla ilgili yüzlerce (253) yerleşim birimimiz (4 ilçe, 12 belde, 40 mahalle,197 köy) vardır. Bu birimler hal lisarıyla cevizin varlığını ve kesinlikle ihmal edilmemesi gereken bir meyve olduğunu avazları yettiğince haykırmaktadırlar. Buna rağmen cevize dönüp bakan, onun derdiyle dertlenen, bir akademisyen, ya da araştırma elemanı bulunmamakta; bu nedenle cevizle ilgili yeni bilgiler üretilmemektedir. Cevizle ilgili var olan bilgilerimiz ise son derece yetersizdir. Ulaşabilenler için, eldeki kaynaklar Edirne Mebusu Fayık beyin 1930 yılında Charles Baltet'ten tercüme ettiği Aşıcılık kitabının 285-289 sayfalarındaki 4 sayfalık ve H.Dikmen ile R.Z.Mağden'in 1944 yılında basılmış olan "Hususi Meyvecilik" kitabının 238-248 sayfalarındaki cevizle ilgili 10 sayfalık bölümleridir.

O zamanlar ceviz ağaçlarımız tamamen tohumla çoğaltılmaktadır. Bu konuda sincaplar ve kargalar insanlarımıza yardımcı olarak ülkemiz ceviz yetiştiriciliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadırlar. Öyle ki, özellikle kırsalda ve ormanlık alanlarımızda bulunan ceviz ağaçlarımızın tamamı bu iki yaban hayvanının üstün çabalarının sonucudur. Bahçelerimizin bir kenarına, ya da uzak bir köşesine diktiğimiz ceviz ağaçlarımızın bir çoğu da, yine kırsal alanlardan getirilen çöğür ağaçlarından oluşmuştur. Bilinen tek bir aşılı ceviz ağacımız olmadığı gibi; üstelik, cevizin aşılı çoğaltıldığını bilenimiz de yoktur. Zaten, o zamanlarda yaygın olan kanaate göre, "cevizde aşılı gerek bulunmamaktadır. Çünkü, tohumdan çıkan yeni bitki, yetiştiriciliğini yapmak istediğimiz ana bitkinin bütün özelliklerine aynen sahiptir. Bu nedenle aşılı bitki yetiştirmekle uğraşılıp da zaman kaybedilmemelidir." Ne yazık ki bu yanlış kanaat kimi meslektaşlarımız tarafından, uzun yıllar bir kazanç aracı olarak kullanılmıştır.

Yetiştiriciliğine önem verilmeyen cevizin tüketimine de fazla bir önem verilmez. Öyle ki, cevizle daha dün denecek bir zamanda tanışan batılılar onu "protein ağacı" olarak takdim edip, olası bir savaşta "hayvansal proteinin yerine ikame edebilir miyiz"ın hesaplarını yaparken; bizim cevize yaklaşımımız çerezlik, ya da baklavalarımıza çeşni veren bir meyve şeklindedir. Onun besin değerinden, sağlığımız için ö-

neminden haberimiz bile yoktur. Bu nedenle, bulur-
sak tüketiriz, bulamazsak ihtiyaç duyup aramayız;
çünkü aklımıza bile gelmez. Buna rağmen o yıllardaki

üretimimiz ve ihracatımız, dünya ölçeğinde yine de
ön sıralardadır (Çizelge 1, 2).

Dünya Ceviz Üretimindeki Yerimiz

Çizelge 1. Dünyada ceviz üreticisi ülkelerde yıllara göre ceviz üretimi.

Table 1. World walnut production.

Ülkeler <i>Countries</i>	1961	1971	1981	1991	2001	2004
Çin <i>China</i>	40.000	70.000	107.000	151.644	252.347	415.000
A.B.D. <i>USA</i>	61.235	123.740	204.120	235.000	276.690	294.840
İran <i>Iran</i>	8.000	3.500	13.000	73.244	168.031	160.000
Türkiye <i>Turkey</i>	80.500	110.025	122.000	122.000	116.000	125.000
Romanya <i>Romaia</i>	36.000	31.700	34.108	18.000	33.942	37.000
Hindistan <i>India</i>	12.000	11.000	17.000	18.000	29.000	31.000
Fransa <i>France</i>	27.800	26.350	14.800	16.091	27.815	30.000
Yugoslavya <i>Yugoslavia</i>	27.700	33.650	26.487	29.600	27.600	26.600
İspanya <i>Spain</i>	15.261	6.276	8.824	8.967	11.903	22.000
Pakistan <i>Pakistani</i>	5.500	10.500	16.021	17.475	19.584	20.000
Yunanistan <i>Greece</i>	17.960	28.132	26.264	22.150	21.927	20.000
Almanya <i>Germany</i>	5.448	14.150	3.608	5.100	15.700	16.900
İtalya <i>Italy</i>	71.300	84.700	47.000	14.510	8.000	15.000
Rusya <i>Russia</i>	12.800	35.200	60.000	96.000	12.000	12.000
Dünya <i>World</i>	497.077	678.585	780.722	923.937	1.275.165	1.491.152

Kaynak: FAO Yıllığı (1961-2005)

Dünya Ceviz Ticaretindeki Yerimiz.

Çizelge 2. Ceviz üretiminde önemli bazı ülkelerin ceviz ihracatları (ton olarak).
Table 2. Walnut export of some countries (ton).

Ülkeler	Countries	1969	1974	1999
Fransa	France	9300	12278	20665
Hindistan	India	9471	7385	14597
İran	Iran	830	498	6532
İtalya	Italy	6465	6012	687
Türkiye	Turkey	7449	4704	401
Çin	China	17459	13735	27337
ABD	USA	2923	26254	102547
Meksika	Mexica	-	-	22317
Şili	Chile	-	-	10048
Avrupa Birliği	Europe	-	-	34176
Toplam	Total	53897	70866	198081

Kaynak: FAO

SORUNLARIMIZ

1971 Öncesi, yani cevizin dününde öne çıkan ve bugüne aktarılan sorunlarımızı ana başlıklar halinde şöylece sıralayabiliriz:

1. Standart çeşitlerimizin olmayışı

Ülkemizde binlerce yıldır yetiştiriciliği yapılan cevizin çoğaltılması, başlangıçtan beri tohumla yapıla geldiğinden ticari anlamda yetiştiriciliğini yapabileceğimiz, özellikleri tümüyle ortaya konmuş, belirli bir tek standart çeşidimiz yoktur. Halk arasında, yeri geldikçe Ketengömlek, Muşabah, Baklava gibi ceviz çeşitlerinden bahsedilir ve bazı kaynaklarda (Hususi Meyvacılık gibi), Beykoz, Ağustos, Kümelik, Cevkel, Fındık, İncekabuk, Uzun, Dındık, Giresun, Elmalı, Hozat, Ahlat, Saka, Turfanda gibi bazı tanınmış ceviz çeşitleri kaydedilmişse de; sözü edilen bu çeşitlerle kurulmuş kapama bir ceviz bahçemiz bulunmamaktadır. Bu nedenle, meyve veren üç milyona yakın ceviz ağacı içinde birbirinin aynı özelliklere sahip iki ceviz ağacını bulmamız mümkün değildir. Dolayısıyla, üretimde beğenilen bir tipin meyvesi ancak bir tek ağacın ürettiği ile kalmakta, o da en fazla 200-300 kg'ı geçmemektedir. Hal böyle olunca, milyonlarca ceviz tipinin, birbirlerinden az veya çok farklı özellikteki meyveleriyle ne düzenli bir iç pazarlama, ne de özellikle istenilen düzeyde bir dış satım yapılamamaktadır.

2. Aşılı fidan üretiminin olmayışı

Standart çeşidimizin olmayışının, ya da, daha doğru bir ifadeyle çeşitlerimizi standardize edemeyişimizin asıl nedeni, cevizlerde aşı ile çoğaltmanın yapılmamış, ya da yapılamamış olmasıdır. Bilindiği gibi meyve üretiminde standardizasyon için vegetatif (gelişme organlarıyla) üretim şarttır. Bunun da geçmişten bu yana en yaygın olanı aşı ile çoğaltmadır. Dolayısıyla, özellikleri iyi bilinen bir ceviz tipi, aşı ile çoğaltılmadığından, aynı özelliklerini muhafaza ederek yaygınlaştırmamakta, bu da çeşit standardının önünde en büyük engel olarak durmaktadır.

3. Yetiştiricinin teknik bilgi yetersizliği

Yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığı yörelerimizde dahi, ceviz yetiştiricilerinin teknik bilgileri ya çok az, ya da hiç yoktur. Öyle ki, her türden meyve ağaçlarını aşıyla çoğaltabilen yetiştiricilerimiz bile cevizlerin aşı ile çoğaltılabileceğini akıllarına getirmemekte veya getirmişlerse dahi, kimi teknik ayrıntılardan dolayı başarılı olamamaktadırlar. Buna ek olarak, yetiştiriciye göre, cevizin sulanmaya, gübrelenmeye, hastalık ve zararlılara karşı ilaçlanmaya ihtiyacı yoktur. Cevizlerde meyvelerin hasadı ise tam bir faciadır. Gerek yerden, gerekse ağaçların üstüne çıkılarak yapılan hasat sırasında dalından kopmamakta direnen meyveler öyle bir döğülür ki, bu dayaktan meyvenin hemen yanındaki, gelecek yılın sürgününü

ve meyvesini verecek olan uç tomurcukları da payını almakta; doğal olarak, ağacın meyve veriminde son-raki yıl belirgin oranlarda düşme gözlenmektedir. Bu da çoğu zaman, cevizlerde kısmi bir periyodisite ola-rak algılanabilmektedir.

4. Hasat sonu sorunları

Hasat sonu fizyolojisi, kaliteli ceviz yetiştiricili-ğinde standartlaşma kadar, hatta ondan da daha önem-li bir konudur. Yetiştiriciliğin son, pazarlamanın ilk aşaması olarak kabul edebileceğimiz hasat sonu fiz-yolojisi bilinmediğinden ve gereken önem verilmedi-ğinden, pazarlamada güçlüklerle karşılaşılma; ye-tiştiricilikte, az veya çok, harcanan emeğin karşılığı tam olarak alınamamaktadır. Şöyle ki, cevizlerin hasatı tam zamanında yapılmamakta, hasadı zama-nında yapılanlar bile yeşil kabuğunun içinde, kabuk-ların kavlaması için, yığınlar halinde uzun süre bekle-tilmekte, bütün bunlar meyve içinin kızışmasına, ka-rarmasına, buna bağlı olarak kalitesinin ve ister iste-temez pazar değerinin düşmesine neden olmaktadır.

5. Pazarlama ile ilgili sorunlar

Ülkemiz ceviz yetiştiriciliğini etkileyen en önemli sorunlardan birisi, belki de en başta geleni pazarlama sorunlarıdır. Bilinen en basit kuraldır ki, bir üretim dalında üretici emeğinin karşılığını alamazsa, ister istemez, zamanla yaptığı üretimden vaz geçmek zo-runda kalacaktır. Bazı bölgeler dışında yetiştirici için ceviz zaten ikinci derecede önemli bir ürün durumun-dadır. Dolayısıyla, ürününün değerini artırmak için ekstra bir gayrete gerek duymamakta ve pazarın vere-ceği her fiyata razı olmaktadır. Bu da, ceviz yetiştirici-liğindeki olası bir gelişmeyi engelleyici faktör ola-rak rol oynamaktadır.

6. Kerestesinin kıymetli oluşu

Diğer meyve türlerimizde hiç de önemli olmayan "kereste olarak kesilme" konusu, ceviz yetiştiriciliğinin en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi, ceviz odunu, gerek masif, gerekse kap-lama olarak, mobilya sanayisinde en fazla aranan ma-teryal durumundadır. Çünkü, Anadolu'da evlenecek olan genç kızlarımızın çehiz sandıkları masif olarak ceviz kerestesinden yapıldığı gibi; şehirlerimizde de yatak odalarının ve misafir salonlarının mobilyaların-ın tamamı değilse bile büyük ölçüde kaplamaları ce-viz odunundan yapılmaktadır. Dolayısıyla ceviz kütü-ğüne olan rağbet çok fazladır; meyvesini zaten istedi-ği gibi pazarlamayan yetiştirici, ceviz kütükçüsün-ün kendisine yaptığı cazip teklife karşı duramamakta

ve ata yadigarı ağacını gözünü kırpmadan baltaya tes-lim etmektedir. Gerçekten de ağaç, babasından bile değil, dedesinden kalmıştır ve ağacın üzerinde hiç emeği olmadığı gibi, ağaçla ilgili fazlaca bir hatırası da yoktur. Özellikle kırsalda yaşayan birisi olarak meyvesini değerlendirip, geçimine önemli ölçüde bir katkı sağlayamadığına göre; bir kezlik de olsa, kütük-ten alacağı para ile hiç olmazsa önemli bir gediğini kapatmaktadır.

7. Kayıtlarımızın doğru ve düzenli olmayışı

Şarklı oluşumuzun en doğal sonucu olarak, her konuda olduğu gibi, cevizle ilgili konularda da kayıtlarımız doğru ve düzenli değildir. Rakamlar, çoğun-lukla masa üzerinde üretilmekte ve olsa olsaya da-yandırılmaktadır. Dolayısıyla ayağımız yere sağlam basmamakta, yurt içinde yıldan yıla gelişmekte mi, gerilemekte mi olduğumuzu sağlıklı olarak ortaya ko-yamadığımız gibi; yabancı ülkelerle yapılan karşılaştırmalarda da sağlıklı sonuçlara ulaşamamaktayız.

CEVİZİN BUGÜNÜ (1971-2005)

Ülkemizde cevizin bugünü, dün ile mukayese e-dilemeyecek kadar parlaktır. Her ne kadar, geçen süre içinde, dün öne çıkan sorunlarımızın çoğunu çöze-memiş olsak da, ceviz artık göz ardı edilen bir meyve değildir ve kelimenin tam anlamıyla ülke insanının gündemine oturmuştur. Öyle ki, biraz abartılı da olsa, bugün cevizle ilgilenmeyen insanımız yok gibidir. Artık ülkemizde emeklilik sonrası hesaplarını ceviz üzerine yapan çok değişik mesleklere sahip insanımız vardır. Zengin iş adamlarımız, gurbette kazandıkları paralarla köylerine veya kasabalarına yapacakları hizmetin aracı olarak cevizi kullanmakta ve dekarlar-ca arazi üzerinde ceviz bahçeleri kurmaktadır. Bir başka deyişle, 1971'den bu yana geçen 34 yıllık süre cevizle çok şey kazandırmış; bu arada ceviz de kendi-sine çok şey kazandıranlara fazlasıyla karşılığını ver-miştir. Bu süreç de cevizin kazanımlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Bilgi birikimi: Hiç bir konuda öğrenmenin sonu olmadığı için, cevizle ilgili olarak öğreneceğimiz da-ha çok şey olsa da, bugün ceviz konusunda bizim için gerekli kimi önemli bilgiye sahip bulunuyoruz. Dr.Hayati Ölez'in yaptığı cevizle ilgili ilk akademik çalışmadan bu yana geçen sürede, biri doçentlik ça-lışması olmak üzere, çok sayıda doktora, yüksek li-sans ve bitirme tezleri ile cevizin problemlerini çö-zmeye yönelik müstakil araştırmalar yapılmıştır. Yüz-

lerle ifade edebileceğimiz bu çalışmaların sonuçları, değişik ortamlarda, değişik mekanlarda ve değişik zamanlarda, akla gelen her türden iletişim araçları da kullanılarak, her kademedeki insanımızla paylaşılmış; böylece büyük emekler sarfedilerek elde edilen bilgiler çok sayıda insanımıza ulaştırılmıştır. Bu da cevizle ilgili giderek artırmış, insanlarımız kafalarında oluşan soruların cevaplarını bulabilmek amacıyla bilen kişiler aramışlar ve dünden farklı olarak bir şekilde bu bilen kişilere ulaşmışlardır. Çünkü bugün için cevizle uğraşanların ve ceviz konusunda çok önemli bilgilere sahip olan kişilerin sayısı koca koca salonları dolduracak kadar çoktur. Hemen akla gelebileceği gibi bunlar sadece akademisyenler ve araştırmacılar değildir. Değişik meslek gruplarından, cevizin önemini farkında olan ceviz sevdalısı insanlarımız, yetiştiricilerimiz, fidan üreticilerimizdir. Bu arada şunu belirtmek durumundayım ki, kendisini sadece cevizle hasreden akademisyenlerin ve araştırmacıların sayısı, sanırım ülkemizde bir başka meyve türüne kendisini hasreden akademisyenlerin ve araştırmacıların sayısından oldukça fazladır. Bunu cevizle uğraşanların sayısı artık yeterlidir ve cevizle uğraşanlar her şeyi çözmüşlerdir anlamında kesinlikle söyleyemiyorum. Başta da belirttiğim gibi öğrenecek daha çok şey vardır ve bu çok şeyi öğrenecek yeni akademisyenlere ve araştırmacılara ihtiyacımız olduğu ise çok açıktır.

Dün elimizde, H.Dikmen ile R.Z.Mağden'in Hususi Meyvecilik kitabındaki sadece dokuz sayfadan ibaret bilgi varken; bugün ise elimizde H.Behramoğlu'nun 1973'de yayınlanan cevizle ilgili olarak yazılmış 72 sayfalık müstakil ilk kitabından sonra, G.Çelebioğlu'nun 1978'de yayınlanan 48 sayfalık, G.Çelebioğlu ve Y.Ferhatoğlu'nun 1981'de birlikte yayınladıkları 64 sayfalık, 1984'de E.Tengiz'in yayınladığı, G. Çelebioğlu'nun 1985'de yayınladığı, 1986'da tarafımdan yayınlanan 229 sayfalık, Y.Ferhatoğlu'nun 1993'de yayınladığı, Topak ve S.Bayrak'ın 1997'de birlikte yayınladıkları ve Y.Akça'nın 2001'de yayınladığı kitaplar bulunmaktadır.

Ceviz bugün bile, kendi grubundan yakın arkadaşları olan fındık ve Antepfıstığı gibi adına kurulmuş müstakil bir araştırma enstitüsüne sahip olmasa da, 1970'li yıllardan itibaren Yalavo'daki Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü adeta "Ceviz Araştırma Enstitüsü" olarak görev yapmış ve değişik kademedeki insanımızın cevizle ilgili sorularına cevaplar bulmaya çalışmış ve halen de çalışmaktadır. Nitekim bu enstitümüz ülkemizde düzenlenen ilk u-

luslar arası ceviz sempozyumuna ev sahipliği yapmıştır.

Gerek Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitümüzde (19-23 Eylül 1988'de International Conference On Walnuts; 19-22 Haziran 1990'da Nut Production And Industry In Europe, Near East And North Africa), gerekse Üniversitelerimizin Ziraat Fakülteleri Bahçe Bitkileri Bölümlerinin önderliğinde (Adana'da, Ç.Ü.Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünde 18-29 Mayıs 1998'de Production And Economics of Nut Crops; Tokat'ta, G.O.P.Ü.Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünde 5-8 Eylül 2001'de 1.Ulusal Ceviz Sempozyumu ve Bursa'da U.Ü.Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünde 13-16 Eylül 2005'de 2.Ulusal Ceviz Sempozyumu) cevizle ilgili ulusal ve uluslararası toplantılar düzenlenmiş; Ceviz Araştırma Grubu kurulmuş (Tokat, 08 Eylül 2001) ve Tarım Bakanlığımızın katkılarıyla yıllık grup toplantıları (2001 Tokat, 2002 Maraş, 2003 Balıkesir, 2004 Denizli, 2005 Bursa) yapılır hale gelmiştir. Akademisyenlerimizin ve araştırmacılarımızın gayretleriyle cevizle ilgili araştırmalara dayalı bilgilerimiz yurt dışında yapılan uluslararası bilimsel kongrelere ve sempozyumlara taşınmış; Portekizden Japonya'ya, Amerika'dan Avustralya'ya kadar yer küresi üzerinde cevizimizi ve genetik kaynak zenginliğimizi duymayan kalmamıştır. Bu arada, bütün dünyada cevizle ilgilenen akademisyenler ve araştırmacılarla bilgi alışverişlerinde bulunulmuş; onlarla dostluklar kurulmuş ve onların konuyla ilgili birikimlerinden yararlanılmıştır.

Ceviz bugün artık üniversitelerimizde ziraat fakülteleri bahçe bitkileri bölümlerinin uğraştığı ve ders konusu olarak işlediği asıl meyvelerimizdendir. Öyle ki, dün cevizle uzak duran ve sadece hemen akla gelveren meyvelerin dertlerine çare bulmaya çalışan bölümlerimiz bile ister istemez cevizle eğilmişler ve akademik çalışmalarının bir bölümünü ceviz için ayırmışlardır. Bu ilginin en doğal sonucu olarak, bugün ziraat fakültelerimizde cevizle ilgili doktora, ya da yüksek lisans çalışması yaptırmayan bahçe bitkileri bölümlerimiz yok gibidir.

Bugün, ceviz sadece tohumla çoğaltılan bir meyve türümüz değildir. 1976'da Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü'nde cevizin Evliya Çelebi'si Gültekin Çelebioğlu'nun başlattığı aşıyla çoğaltma çalışmaları, yine onun adım adım Anadolu'yu dolaşarak verdiği kurslarla yaygınlaşmış ve dün hayal ettiğim 100 000 aşılı ceviz fidanı üretiminin çok çok üzerine çıkmıştır. Öyle ki, 1976 da 2442 fidan üretimiy-

başlayan aşılı ceviz fidanı üretimi bugün milyonun üzerine çıkmıştır. Bir başka açıdan baktığımızda ise, dün bir tek aşılı ceviz fidanı alabilmek amacıyla birkaç yıl sıra beklediği ve araya araçların sokulduğu

dönemden; bugün, ürettiğimiz aşılı ceviz fidanını acaba nasıl satarızın hesabının yapıldığı ve elde kalan fidanlar nedeniyle, aşılı ceviz fidanı üreticilerinin uykularının kaçtığı döneme gelinmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Tarım Bakanlığı kuruluşlarının ve özel sektörün ürettiği aşılı ceviz fidanı miktarları.
Number of seedling production by Ministry of Agriculture and private sector.

Yıllar <i>Years</i>	Kamu <i>Ministry</i>	Özel sektör <i>Private sector</i>	Toplam <i>Total</i>
1980	4.300	-	4.300
1984	3.546	-	3.546
1990	13.026	-	13.026
1991	9.866	700	10.566
1992	12.860	11.110	23.970
1993	12.848	59.350	72.198
1994	6.854	65.446	72.300
1995	10.685	82.470	93.155
1996	19.865	137.670	157.535
1999	23.472	334.385	357.857
2000	13822	1 266 987	1 280 809
2001	21 972(18043) ¹	437 165(1 244 850) ¹	459 137(1 262 893) ¹
2002	22 497	1 255 380	1 277 877
2003	10.221	880.556	890.777
2004	1.060	1 285 400	1 286 460
Genel toplam <i>Total</i>	186 894	5 816 619	6 003 513

Kaynak: Fidan Üretim ve Dağıtım Talimatı Özetleri ile TUGEM Kayıtları

¹İki ayrı kaynaktan iki ayrı miktar verilmiştir ² different source

Orman Bakanlığının ürettiği aşılı ve aşısız ceviz fidanı miktarları:

1996 ya kadar: Aşısız 8 211 840; Aşılı 35 000

1997-2005: Aşısız 3 788 160; Aşılı 323 822

Toplam: Aşısız 12 000 000; Aşılı 358 822

Kayıtlara göre, 1976'dan bu yana resmi ve özel kuruluşlar olarak üretilen toplam aşılı ceviz fidanı miktarı 6 373 492 dir. Özel sektörün kayıtlara geçmeyen üretimleri dışında, Orman Bakanlığı'nın ürettiği aşısız ceviz fidanı (çöğürü) sayısı ise 12 milyondur. Bu durumda 1976 yılından beri kayıt altına alınabilen aşılı ve aşısız ceviz fidanı sayımız 18 373 492 olmaktadır.

Beslenmemiz ve Sağlığımız Açısından Ceviz

Dün çerez, ya da baklavalara çeşni veren bir meyve olarak düşünülen ve tüketilen cevizin besin değeri ve insan sağlığı açısından önemi bugün iyice anlaşıl-

mıştır. Özellikle yanlış ve aşırı beslenmenin insan sağlığını iyice bozduğu; kalp damar hastalıklarının insan ölümlerinde en başı çektiği günümüz dünyasında çoklu doymamış yağ asitlerinin deposu durumundaki ceviz artık özellikle sağlıklı beslenmek isteyen insanların ısrarla aradığı ve sofrasından kesinlikle eksik etmediği temel gıda maddesi durumundadır. Şüphesiz ki ceviz, temel gıda maddesi olarak tüketilmeyi çoktan hak etmiş bir meyvemizdir. Yeri gelmişken, cevizin beslenmedeki öneminin bu ölçüde kavranmasında ziraatçılardan daha çok tıpçıların payının olduğunu da kaydetmek durumundayız (Çizelge 4, 5).

Kalp ve damar hastalıkları yönünden problemleri olan insanlar, tükettikleri yağın cinsine ve miktarına özel itina göstermek zorundadırlar. Kanda yüksek oranda kolesterolün bulunması damar sertliğine neden olmakta, bu da kalp hastalıklarına yol açmaktadır. Bilindiği gibi, doymuş yağlar kan kolesterolünü artırıcı özelliğe sahip oldukları halde; doymamış yağlar ko-

lesterol birikimini önleyici etki gösterirler. Doymamış yağlar bu özelliklerini bileşimlerdeki iki veya daha fazla çift bağa sahip yağ asitlerine borçludurlar. Cevizler bu yağlar yönünden zengindirler. Çizelgede görüleceği gibi ceviz yağının bileşiminin çoğunluğunu (yaklaşık %74'ünü) oluşturan linoleic, linolenic ve lignoceric asitler, sırayla, 2,3 ve 4 çift bağa sahiptirler ve cevizler en çok linoleic içeren kabuklu meyvedir. Diyebiliriz ki bu durum ceviz yağının ve esas olarak cevizin en önemli özelliğidir. Çünkü doymuş yağların kalp ve damar hastalıklarında zararlı etkisinin ortaya çıkışı, genellikle beslenmede bütün yağların aleyhine bir havanın doğmasına sebep olmuştur. Oysa vücu-

dumuz gerek enerji ihtiyacını karşılamak, gerekse diğer faaliyetleri için düzenli bir yağa ve özellikle linoleic asit gibi asli yağ asitlerini bileşimlerinde bulunduran yağların girişine ihtiyaç duyar. Çünkü bu yağ asidi vücut tarafından yapılamadığı gibi, hayvansal yağlarda da bulunmamaktadır. Sağlığımız için son derece önemli olan bu yağ asidinin (linoleik) ceviz yağındaki oranı, çizelgede görüldüğü gibi %60'ın üzerindedir. Bu bakımdan sağlıklı beslenmek isteyenler, bünyesinde yüksek oranda linoleic asit bulunduran cevizli sofralarından eksik etmemek zorundadırlar. Dünden farklı olarak, bugün bu gerçek iyice anlaşılmasıdır.

Çizelge 4. Cevizin besin değeri (100 gr cevizde/ortalama olarak).

Table 4. Nutritional value of walnut (mean in 100 g fruit).

Protein <i>Protein</i>	Yağ <i>Fat</i>	Karbonhidrat <i>Carbohydrates</i>	Mineral maddeler <i>Minerals</i>
20.5	70.8	6.9	1.8

Çizelge 5. Ceviz yağının asli yağ asitlerine dağılım oranı (%).

Table 5. Distribution of fatty acids in walnut.

Doymuş yağ asitleri <i>Saturated</i>	8.9 (palmitic:5.5, stearic:2.9, myristic:0.5)
Doymamış yağ asitleri <i>Unsaturated fatty acids</i>	91.1 (tekli doymamış oleic:16.65), (ikili doymamış linoleic:60.1) (üçlü doymamış linolenic:13.56) (dörtlü doymamış lignoceric:0.05)

Bugünkü Ceviz Varlığımız

Ekonomik yönüyle üreticilerin, beslenme yönüyle tüketicilerin ilgisini çeken; özellikle genetik kaynak zenginliğine sahip oluşuyla, seleksiyon ıslahı açısından üniversitelerimizde ve araştırma enstitülerimizde kendine belli bir yer edinen cevizin bugünkü durumuna bir göz atmak gerekmektedir. Dün sadece, biraz abartılı da olsa, insan eli değmeden, tohumla çoğaltılan; bugünse, kamunun ve özel sektörün el ele vererek aşılı ve aşısız fidan üretimiyle yıldan yıla artması gereken ağaç sayımızı ve bugün dünyadaki yerimiz acaba nasıldır, görmek durumundayız (Çizelge 6).

Çizelgede görülebileceği gibi, ülkemizin meyve veren ve vermeyen olarak toplam ceviz ağacı sayısı 2002 itibarıyla 5 880 000 dir. Oysa 1976 yılından beri üretilen aşılı fidan sayımız (1976-1979 arasında kamuda üretilen 11 167 fidanı da ilave edecek olursak)

6 014 670 dir. Bu sayıya çoğunluğu 1996 ve öncesinde olmak kaydıyla Orman Bakanlığınca üretilen 12 000 000'u aşısız, 358 822'si aşılı olmak kaydıyla, toplam 12 358 822 fidanı da ekleyecek olursak, 2005 sonu itibarıyla ağaç varlığımızın 20 milyona yaklaşmış olması gerekmektedir. Çünkü fidan üretim çizelgemiz incelendiğinde görülebileceği gibi, ulaşılamadığı için, bazı yılların (1981-83, 1985-89, 1997-98) fidan üretim miktarları çizelgemizde yer almamıştır. 1991 yılından önce özel sektörün fidan üretimi olmadığı için, kamunun üretimi azlığından dolayı gözardı edilebilirse de, özellikle özel sektörün yoğun olarak fidan üretmeye başladığı 1997-98 yıllarındaki fidan miktarlarının göz ardı edilmeyecek miktarlarda olacağı açıktır. Nitekim özel sektöre, 1996'da 137 670, 1999'da ise 334 385 fidan üretilmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında 20 milyona yaklaşmış, ya da 20 milyonu aşmış bir ağaç varlığımızın olması gerektiği-

ni veya olduğunu söylersek pek de abartılı bir ifade kullanmış olmayız sanırım. Fakat istatiklere konu olan rakamlarla konuşmak zorunda olduğumuza göre, cevizin dünü olarak kabul ettiğimiz 1971'deki ağaç sayımıza göre (3537000), 2002 yılında ceviz ağacı sayımızdaki artış 2353000'le sınırlıdır ki, bu da %82.6'lık bir artış demektir. Bu durumda gerek kamu olarak Tarım ve Orman bakanlıklarının, gerekse özel sektörün 2002 ve sonrasında ürettiği yaklaşık 5.7 mil-

yon aşılı ve aşısız fidanı gözardı edecek olursak, 12 milyonu aşkın fidanın nereye gittiğini; ya da, eğer bir yere gitmemişse neden kayıtlara alınmadığını sormak durumunda değil miyiz? Eğer çizelgenin kaynağı adı üzerinde Tarım İstatistikleri denecek olursa, yine de 1979 yılındaki 4100000'luk ağaç varlığımıza 1980 ve sonrasında ürettiğimiz 6.0 milyonu aşkın fidanı eklediğimizde 10 milyonun üzerinde ağaç varlığımızın olması gerekmez miydi?

Çizelge 6. Yıllara göre ülkemiz ceviz ağacı sayısı ve ceviz üretimi (ağaç sayısı 1000 adet).

Table 6. Walnut production and number of trees (1000) in Turkey.

Yıllar Years	Toplam Total	Meyve veren Trees bearing	Meyve vermeyen Trees nonbearing	Üretim (ton) Production	Ağaca verim (kg) Yield by tree
1964	2970	-	-	86.000	29.0
1965	2980	-	-	81.000	27.2
1966	3000	-	-	80.000	26.7
1967	2990	-	-	38.000	29.4
1968	3149	2800	349	96.000	34.3
1969	3220	2800	420	84.000	30.0
1970	3283	2864	419	103.000	36.0
1971	3537	3025	512	110.025	36.4
1972	3631	3100	531	113.400	36.6
1973	3716	3180	536	110.000	34.6
1974	3810	3200	610	110.000	34.4
1975	3870	3250	620	117.000	36.0
1976	3925	3300	625	135.000	40.9
1977	4020	3360	660	150.000	44.6
1978	4000	3300	700	130.000	39.4
1979	4100	3300	800	150.000	45.5
1980	4120	3230	890	122.000	37.8
1981	4050	3180	870	122.000	38.4
1982	4080	3180	900	120.000	37.7
1983	4100	3200	900	125.000	39.1
1984	4225	3225	1000	112.000	34.7
1993	4522	3419	1103	115.000	33.6
1996	4494	3447	1047	115.000	33.3
1998	4645	3493	1116	120.000	34.3
2002	5880	3850	2030	120.000	31.1

Kaynak: Tarımsal Yapı ve Üretim (2002)

Bu arada, özellikle cevizin önemi insanımız tarafından iyice anlaşıldıktan sonra, tohumla çoğaltmanın hızını artırarak devam ettiğini, böylece ağaç sayımızın, çöğür ağaçlarıyla da olsa hızla arttığını söylemek durumundayız. Eğer, bir kere daha mevcut kayıtlarla

konuşacak olursak iki durumla karşı karşıyayız demektir. Birincisi 1980'den 2002'ye kadar geçen 22 yılda 4.2 milyon civarında yaşlı ceviz ağacının kerestelik olarak kesilmiş olması gerekmektedir ki, bu kelimenin tam anlamıyla genetik kaynaklarımızın

jenosite uğratılması demektir ve gerçekten ürkütücüdür. İkincisi ise yetiştirilen aşılı fidanların, bahçeye dikimleri sırasında büyük oranlarda tutmaması ve kuruması demektir ki, bu da en az ilki kadar ürkütücüdür. Diğer taraftan böyle bir sonuç halkımızın cevize olan rağbetini azaltacağı için, bundan öncelikle fidan üreticileri ve buna bağlı olarak ülkemiz ceviz yetiştiriciliği büyük zarar görecektir. Her şeye rağmen, ilki ne göre bu ikinci olasılığın akla daha yakın olduğunu kaydetmek durumundayız. Şöyle ki, eğer bu fidanlar kapama ceviz bahçelerinin kurulmasında kullanılmışsa, ülkemizde yeni kurulmuş, dekara 10 ağaç hesabıyla, toplam 635 bin dekarlık bir alanı kaplayan kapama bahçelerimizin olması gerekmez miydi? Ya da, hiç olmazsa yarısı kadar kapama ceviz bahçesi olmalı değil miydi? Acaba bu kadar dekarlık ceviz bahçemiz var da, haberimiz mi yok? Ya da, yanlış bir şeyler yapıyor ve cevizciler olarak bindiğimiz dalı mı kesiyoruz?

Cevizin yarımına bakarken, öncelikle bu soruların cevaplarını aramak ve bulmak zorundayız.

Her şeye rağmen, kayıtlara geçen şekliyle ağaç sayımızda kaydettiğimiz, fakat yeterli görmediğimiz %82'lik artışa karşılık, cevizin dününden (1971) bugüne olan (2002) üretim artışı ise sadece 10 bin tondur ve bu %9'luk bir artış demektir. Bu da, verim

çağındaki devasa ceviz ağaçlarımızın kesildiğinin ve onların yerine dikilen ağaçlarımızın henüz onlar kadar ürün verme çağına gelmediklerinin açık göstergesidir. Nitekim o dönemde (1971) dünya sıralamasında ikinci olduğumuz halde, bugün dördüncülüğe düşüşümüzün asıl nedeni de kerestesinden yararlanmak amacıyla gerçekleştirilen aşırı ceviz kesiminden başkası değildir, kanısındayım.

Dünyada Ceviz Üretiminde ve Ticaretinde Yeri-miz

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, dünya sıralamasında ceviz üretimindeki yerimiz bundan böyle dördüncülüktür. Yakın zamanda ve bu gidişle sıramızın değişme olasılığı da yok gibidir. Fakat fidan üretimimizle paralel olacak şekilde kapama bahçeler şeklinde ceviz yetiştiriciliğimizi sürdüreceğimiz olursak, çok önemli ölçülerde gelişme göstereceğimiz açıktır. Öndeki ülkeler dev adımlarla ilerlerken, Fransa ve İspanya gibi ceviz araştırmalarına önem veren kimi ülkelerin üretiminde çok belirgin artışlar yoktur. Belki doğru kayıtlara ulaşabilirse, önümüzdeki yıllarda Hindistan'ın ülkemizin arkasında bir sıraya yerleşeceği beklenebilir.

Çizelge 7. Kaliforniya'da cevizin çeşitlere göre yetiştirme alanı (Dekar, 1976).

Table 7. Walnut production area (as decar) in California.

Çeşit Cultivars	Meyve veren Bearing trees	Meyve vermeyen Non bearing trees	Toplam Total
Ashley	39806	18296	58103
Blechmer	6087	125	6212
Concord	4217	0	4217
Eureka	78908	3355	82263
Franguette	137505	4549	142054
Hartley	201771	38374	240145
Mayette	15116	97	15213
Mugget	7418	219	7637
Payne	127525	16544	144069
Placentia	4213	0	4213
Serr	8418	48269	56686
Tehama	7649	16305	23954
Trinta	4367	4399	8766
Vina	3541	4986	8527
Waterloo	5237	117	5354
Diğerleri	22627	14848	37475
Toplam Total	674404	170484	844888

Kaynak: Tree Nuts (1979)

Ceviz dış satımındaki durumumuz (Çizelge 2), ol-
dum olası, ceviz üretimimizi yansıtabilecek şekilde ol-
mamıştır. Üretimde dünyanın en önde gelen ülkesi
olduğumuz 1970 öncesi yıllarda bile, genel olarak dış
satımımız üretimimizin %6.0'sını geçmemiştir. Oysa
ABD'de bu oran kimi zaman %40'lara kadar çıkmış-
tır. Bunun da asıl nedeni ABD ceviz üretiminin ta-
mamen standart çeşitlere göre yapılmış olmasıdır. Bu
öylesine bir standardizasyondur ki, çeşit bazında ne
kadarlık alanlarda bahçelere sahip oldukları kayıt al-
tına alınmış durumdadır (Çizelge 7).

Sonraki yıllarda bahçelerimizi kapama olarak ku-
rup, kayıtlarımızı ağaca göre değil de, birim alanı
dikkate alarak yapacak olursak bizde de benzer ge-
lişmelerin olacağını söyleyebiliriz.

CEVİZİN YARINI (2005'DEN SONRASI)

Cevizin yarınını bakarken, öncelikle dünden bu-
güne aktarılan sorunlarımızı gözden geçirmek zorun-
dayız. O sorunlarımızı bir kere daha hatırlayalım:

1. Standart çeşitlerimizin olmayışı

Yarın için standart çeşitlerimizin olmayışı bir sorun
olarak ceviz yetiştiriciliğinin gündeminde olmayacak-
tır. Dünden bugüne yapılan çok sayıda seleksiyon ça-
lışmasıyla elde edilen tiplerin bazıları (Yalova 1,2,3,4;
Şebini, Bilecik, Şen 1,2, çeşitleri) çeşit olarak tescil
edilmiş olup, fidancılarımız tarafından kullanılmakta-
dır. Seleksiyonlar sonucu ortaya çıkarılan diğer tipler-
imiz de (Adilceviz, Akça, Ahlat, Bahçesaray, Bitlis,

Çizelge 8. Ceviz ağacı ve üretiminde en önde olan illerimizin ağaç sayısı.

Table 8. Number of walnut trees in Turkey.

İller <i>Cities</i>	Meyve veren <i>Bearing trees</i>	Meyve vermeyen <i>Non bearing trees</i>	Toplam <i>Total</i>	Üretim (ton) <i>Production</i>	Ağaç verimi (kg) <i>Yield bt tree</i>
Zonguldak	123255	105115	228370	2239	18.1
Hakkari	172500	21100	193600	12640	73.2
Çorum	128580	64810	193390	1919	14.9
Van	139156	50607	189763	4082	29.3
Kastamonu	123984	61656	185640	3836	30.9
Bursa	143212	28910	172122	3768	26.3
K. Maraş	120820	50300	171120	3765	31.1
Ordu	120030	46802	166832	2878	23.9
Konya	78400	88370	166770	2479	31.6
Samsun	70565	95637	166202	2538	35.9
Malatya	83130	64850	147980	1794	21.5
Tokat	60373	84208	144581	1723	28.5
Denizli	87640	50784	138424	2449	27.9
Aydın	107761	18326	126087	3076	28.5
İzmir	114016	8916	122932	3279	28.7
Ankara	61551	44345	105896	2100	34.1
Artvin	77151	38441	115592	1436	18.6
Trabzon	61537	50183	111720	1217	19.7
Karaman	79535	31920	111455	4240	53.3
Manisa	70150	31670	101820	1974	28.1
Sakarya	74950	34500	109450	1454	19.3
İçel	59467	35014	94481	2142	36.0
Balıkesir	63530	27294	90824	1766	27.7
Bitlis	59140	30950	90090	1564	26.4
Toplam	2280433	1164708	3445141	70358	30.8
Türkiye	3850000	2030000	5880000	120000	31.1

Kaynak: Tarımsal Yapı ve Üretim (2002)

Çameli, Çatak, Edremit, Darende, Ermenek, Gevaş, Hakkari, İkizdere, Sütyemez, Maraş 18, Şeker, Hizan, Kırşehir, Posof, Muş, Tokat, Şeker, Van, Yavuz ve benzerleri gibi) zamanla tescil edileceklerdir. Bundan sonra yapılacak seleksiyonlar sonucu elde edilecek olan yeni tiplerimizin çeşit olarak tescil edilmesiyle standart çeşit sorunumuzun tamamen ortadan kalkacağı açıktır. Özellikle ağaç yoğunluğumuzun fazla olduğu ve bugüne kadar çalışma yapılmamış illerimiz ve ilçelerimizde de gün geçirilmeden seleksiyon çalışmalarının yapılmasında yarar olacağı kanısındayım. Bu çalışmalar, sel önünden kütük kapar gibi, genetik kaynaklarımızı kütük olmadan önce kurtarmak anlamına gelecektir. Genetik kaynaklarımızın zenginliğini ve acilen seleksiyon bekleyen illerimizin bazılarını Çizelge 8’de görebiliriz.

Diğer taraftan, verimi, meyve kalitesi ve ticari değeri yüksek yabancı standart çeşitler de ülkemizde yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu da, çeşit zenginliğimizi artırması ve batılı pazarlarda daha kolay yer bulmamız açısından oldukça önemlidir. Buna ek olarak, geleceğin ıslah çalışmalarında, seleksiyonun yanında düzenli ıslah çalışması olarak ifade edeceğimiz melezleme ıslahına da, yeni teknikler kullanılarak mutlaka yer verilecektir.

2. Aşılı fidan üretiminin olmayışı

Ceviz yetiştiriciliğinde aşılı fidan meselesi tamamen çözülmüş gibi gözükmemektedir. Konuya, özellikle özel girişimciler el atınca, akla gelen her türden aşılı fidan elde edilir hale gelmiştir. Fakat burada çok önemli bir problem, yarınlarda fidancılarda, yetiştiricilerde de, ülke cevizciliğinin de başını ağrıtabilecek gibi gözükmemektedir. Bu da, fidan üretiminin ismine doğru yapılmamış olmasıdır. Bu konu üzerinde durulmayacak ve ilgili bakanlıklarca gereken önlemler alınmayacak olursa, aşılı problemini çözdüğümüzü sandığımız bir zamanda, bu kez de standart çeşit problemi karşımıza çıkacaktır. Bunun için sertifikasyona ve sertifikalı fidan üretimine mutlaka önem verilmelidir. Aksi halde aşılınmış ağaçlarla karmakarışık ürün elde ederiz ki, bu da cevizimizin geleceği için hiç de iyi olmayacaktır. Bu arada yapılacak bir başka şey ise, her bölgenin ekolojisini temsil edecek alanlarda kurulacak olan fidanlıklarda üretilen fidanlarla kapama bahçelerin kurulma zorunluluğudur. Aksi halde, yetiştirme bölgelerine göre çok farklı ekolojilerden getirilerek kurulacak olan bahçelerden istenilen randıman alınamayacaktır. Nitekim ülkemizin daha sıcak bölgelerinden Van’a getirilen fidanlarla kurulan bahçelerin tamamına yakını maale-

sef kurmuştur. Bu örnekleri diğer illerimizde ki dikimlerle çoğaltmak mümkündür.

3. Yetiştiricinin teknik bilgi yetersizliği

Yetiştiricinin teknik bilgi yetersizliğinin büyük ölçüde giderildiği açıktır. İsteyen yetiştiriciler, düne ve bugüne göre istedikleri bilgiye daha kolay ulaşabileceklerdir. Özellikle kapama ceviz bahçeleri kuruldukça, yetiştirici daha fazla para kazanacak ve mevcut ceviz bahçesinden daha fazla verim ve daha kaliteli meyve almanın yollarını arayacak ve bulacaktır. Ceviz ağaçlarının da sulanmaya, gübrelenmeye, ilaçlanmaya ve budanmaya ihtiyacı olduğunu öğrenecek ve gereğini mutlaka yerine getirecektir. Fakat, kapama ceviz bahçeleri kurulmuş olsa da, hasatla ilgili problemler büyük ölçüde devam edecektir. Çünkü engeli ve mekanizasyona kesinlikle uygun olmayan arazilerde yetişmiş devasa ceviz ağaçlarını sırkla hasat etmekten başka bir usul sanırım bulunamayacaktır.

4. Hasat sonu sorunları

Kapama ceviz bahçelerinin kurulması ve ülke genelinde günden güne yaygınlaştırılmasıyla kolayca çözüme kavuşturulacak olan sorun hasat sonu sorunları olacaktır. Öyle ki, eskiden kurulmuş bahçelerin sahipleri, ya da tek tek ceviz ağaçlarının yetiştiricileri bile hasat sonundaki uygulamalarla ilgili gelişmeleri yakından takip edecekler ve kendi ürünleri için gereğini mutlaka yapacaklardır. Yeter ki cevizden tatmin edici gelir elde etme düzeyine çıkmış olsunlar.

5. Pazarlama ile ilgili sorunlar

Pazarlama ile ilgili sorunlar arasında en kolay çözülecek olanlardır. Çünkü türk halkı her konudaki pazarlamayı çok iyi öğrenmiş durumdadır. Bu ceviz için de geçerlidir. Ne var ki, çeşitlerimiz standardize edilmeden, ceviz ürünümüzün miktar olarak çeşitlerimiz standart çeşitlerimiz ürünlerinden oluşmadan pazarlama ile ilgili sorunlarımızın tam olarak çözümü olası gözükmemektedir. Buna rağmen, yetiştiriciliğimiz standart çeşitlerle yapıldıkça, ismine doğru aşılı fidanlarla bahçelerimiz kuruldukça, yetiştiricinin teknik bilgi seviyesi arttıkça ve hasat sonu sorunları çözüldükçe, pazarlama ile ilgili sorunlarımız da giderek çözülecek ve üreticilerimiz ürettikleri ceviz meyvelerinden daha fazla para kazanacaklardır. Bu aynı zamanda ülkemizin kazanması demektir.

6. Kerestesinin kıymetli oluşu

Tohumdan yetişmiş yaşlı ağaçlarımız için bu problem aynen devam edecektir. Ne kadar gayret edi-

lirse edilsin, bir kerede 5-10 yılın ürününün getirdiğinden daha fazla para kazanmayla karşı karşıya kalan üretici ata yadigarı cevizi kütükçünün baltasına teslim etmekten çekinmeyecektir. Burada akademisyenlerimizin ve araştırmacılarımızın yapacağı tek şey, ellerinden geldiğince yapacakları ve yaptıracakları seleksiyon çalışmalarıyla iyi meyve özelliğine sahip genetik kaynaklarımızı gün yüzüne çıkarmak ve kütükçülerin baltasından önce bu ağaçlarımızdan üç beş aşılı fidan elde etmenin yolunu ve yordamını bulmak olmalıdır. Yasayı uygulamakla görevli olan yetkililerimizin nadide genetik kaynaklarımızı nasıl korudukları ise herkesçe bilinmektedir.

7. Kayıtlarımızın doğru ve düzenli olmayışı

Kayıtlarımızın doğru ve düzenli olmayışının oluşturduğu sorun belli ölçüde çözülsün de, esas olarak istenildiği gibi çözülemeyecektir kanısındayım. Çünkü, yakın gelecekte de ağaçların tek tek sayımına yine devam edilecek ve bu sayımlarda hiçbir zaman doğru rakamlara ulaşılamayacaktır. Dolayısıyla, yarınlarda da, bir çok konuda olduğu gibi, ceviz yetiştiriciliğinde ve üretimindeki hesaplarımız yine olsa olsaya göre yapılacak ve özellikle diğer ülkelerle yaptığımız karşılaştırmalar hiç de sağlıklı olmayacaktır.

SONUÇ

Yukarıda dikkatlere sunduğumuz kimi olumsuzluklara rağmen, cevizin geleceği dün ve bugünle karşılaştırılmayacak ölçüde aydınlık gözükmektedir. Çünkü ceviz artık sahipsiz değildir. Akademisyenlerin ve araştırmacıların yanında cevizin sevdalısı değişik meslek gruplarından insanlarımız vardır. Umudum odur ki, bu insanlarımız omuz omuza vererek cevizi daha parlak geleceklere taşıyacaklardır.

KAYNAKLAR

1. Akça, Y., 2001. Ceviz Yetiştiriciliği. *Arı Matbaası 356 s., Tokat.*
2. Kazankaya, A., 1996. Cevizin Aşılı Çoğaltılması ve Aşılama Sonrası Biyokimyasal Ve Histolojik Değişiklikler Üzerine Araştırmalar (Doktora tezi, basılmamış). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.*
3. Kaşka, N., 2001. Türkiye’de Cevizle İlgili Araştırmaların Değerlendirilmesi ve Geleceğe Bakış. *Türkiye I. Ulusal Ceviz Sempozyumu Bildiri Kitabı:1-11, Tokat.*
4. Köksal, A.İ., ve Y. Okay, 2002. Avrupa Birliği Ülkelerinde Sert Kabuklu Meyve Türleri Tarımı ve Yakın Gelecekte Beklenen Gelişmeler. *Avrupa Birliğine Uyum Aşamasında Bahçe Bitkileri Tarımı Bildiri Kitabı:165-185, Ankara.*
5. Şen, S. M., 1998. Walnut in Turkey. *Advanced Course: Production and Economics of Nut Crops. CIHEAM-IAMZ, Adana/Turkey.*
6. _____, 1986. Ceviz Yetiştiriciliği. *Eser Matbaası 229 s., Samsun.*
7. Yarılgaç, T., 1997. Gevaş cevizlerinin (*J. regia L.*) seleksiyon yolu ile ıslahı üzerinde araştırmalar (Doktora tezi, basılmamış). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.*

